

ULUSLARARASI TİCARETTE KORUMACILIK VE 2008 KRİZİ

Hasan PARILTI¹

Özet: Dünya ekonomisi, 2007 sonbaharında ABD’de mortgage krizi olarak başlayan, kısa sürede dünyayı saran ekonomik krizin etkilerini hala tam manasıyla üzerinden atamadı. Büyüme hala düşük düzeylerde. Dış ticaret büyümesi uzun vadeli trendinin altında bir performans gösteriyor. Bu araştırmanın amacı kriz döneminde dünya ülkelerinin korumacı eğilimlerinin tespiti ve bunun ekonomik büyüme ve dış ticarete etkisine ışık tutmaktır. Araştırmada yöntem olarak kriz öncesindeki beş yıllık döneme krizin etkili olduğu beş yıllık dönemde DTÖ üyesi ülkelerin uygulamak üzere girişimde bulunduğu korumacı politikaların sayısal bir karşılaştırması kullanılmıştır. Korumacılığı disiplin altına alan sıkı uluslararası anlaşmalara rağmen, kriz öncesi döneme göre kriz döneminde, ülkelerin kullandığı koruyucu politikalar, salt sayısal olarak ele alındığında bile, ithalat üzerinde koruyucu bir baskının olduğu görülüyor. Krizin başından beri G-20 ülkeleri tarafından devreye alınan koruyucu politikalarının yıllık dünya ticaret hacminin %3,5’ğini ilgilendirildiği hesabı yapılıyor. Krizden sonra yürürlüğe konan koruyucu politikaları daha çok gelişme yolundaki ülkelerin birbirine karşı uyguladığı görülüyor. Dünya Ticaret Örgütü şemsiyesi altında imzalanan, ve korumacılığı düzen altına alan anlaşmalar olmasa idi dış ticarete korumacılık çok daha vahim boyutlarda olabilirdi.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası ticaret sistemi, korumacılık, şarta bağlı koruma önlemleri, tarife dışı önlemler

Protectionism In International Trade And 2008 Crises

Abstract: The World economy has not recovered completely yet from the economic crises, which begun as a mortgage crises in the USA in late 2007 and spread around the world within a short period of time. Global economic growth rate is still quite low. Growth performance of global merchandise trade is far below the long term average trend. The aim of this paper is to discover protectionist tendencies of the WTO’s member countries and to shed light on the effects of the these policies on economic growth and trade performance. Comparison of frequencies of initiation of protectionist policies which the governments have applied during pre-crisis and crisis affected period has been taken as the main methodology. Despite the tight international rules which regulate protectionism, it is evident from

¹ Uzun yıllar İhracatçı Birliklerinde yönetici olarak çalıştı. 2013 Mayıs ayında İstanbul İhracatçı Birlikleri Genel Sekreter Yardımcısı olarak emekli oldu. İktisat alanında doktora derecesi mevcut. (hasanparilti@gmail.com)

comparison of bare numbers of the restrictive policies applied by the governments during the pre-crises and the crises period that imports have been pressured by the protectionism. It has been calculated that the protectionist policies which G-20 countries have applied on imports, from the beginning of the crises, is related with 3,5 of world merchandise trade. It is seen that the protectionist policies have been applied mostly by developing countries against developing countries during the crises period. If the agreements, regulating the world trade, which have been ratified under the umbrella of World Trade Organization, had not been existed, the protectionism would have had much more damage on trade.

Key words: *International trading system, protectionism, contingency protection measures, non-tariff measures*

GİRİŞ

Uluslararası ticaret farklı ülkelerde yerleşik kişi ve şirketlerin kar amacı ile yürüttükleri ticari ilişkileri ifade eden bir kavramdır. Uluslararası ticaretin tarafları ticari ilişkiden kar sağlarken, bundan zarar gören kesimler çıkabilir. Örneğin ithalatçı ülkede yerleşik olup ithal ürünlerin aynısı veya benzerlerini iç piyasada üretilip satanlar, bunların fabrikalarında çalışan işçi ve yöneticiler, yerli üreticilere ham madde ve girdi tedarik eden kesimler zarar gören kesimlerin başında gelmektedir. Bu yüzden hükümetlerin sanayileşme, ekonomik kalkınma, rekabet ve dış ticaret politikaları içinde koruyucu politikaların büyük bir önemi vardır. Yerli sanayi, yabancı satıcıların haksız rekabetine uğruyorsa, koruyucu politikalar daha da önem kazanmaktadır.

Hükümetlerin dış ticarete korumacı politikalar gütmeye ihtiyacı sadece sosyoekonomik kaygılara dayanmaz. Salt sosyal amaçlı kaygılar da korumacı politikaların temel belirleyicilerindendir. Örneğin toplumun hayat kalitesinin yükseltilmesi, tüketicinin doğru bilgilendirilmesi ve tüketici haklarının korunması, toplum sağlığının korunması, bitki ve hayvan varlığının salgın hastalıklara karşı korunması, çevrenin korunması gibi politikalar, ithalatla uygulanan koruma politikalarının bir başka yönünü oluşturmaktadır.

Ekonomik kriz dönemleri, yerli sanayicilerin ve baskı gruplarının korunma talebini arttırdığı dönemlerdir.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi uluslararası ticarete yön veren kuruluşlar, ülkelerin çeşitli gerekçelerle korunma ihtiyacında olduğunun bilinci ve kabulü içindedir. Fakat tek tek ülkeler için faydalı görülen korumacılık, dünya refahı uluslararası ticaretin geleceği için son derece zararlı uygulamalara dönüşebilir. Haksız rekabete karşı önlemlerin yanlış kullanılması, tamamen sosyal politika amaçlı uygulamalar olan sağlık, emniyet, çevre, salgın hastalıkların önlenmesi, kalitenin artırılması

standartlarının amaç dışı olarak, birer tarife dışı korunma aracı şeklinde kullanılması eğilimleri, dünya ticaret görüşmelerinin ana gündem maddeleri arasındadır.

Hükümetlerin korunma ihtiyaçlarının kaçınılmazlığını ve tarihi bir deneyimle korumacılığın zararlarını bilen DTÖ, ülkelerin uygulayabileceği koruyucu politikalarla ilgili olarak çok sayıda düzenlemeyi hayata geçirmiştir. Çoğu 1995 yılında Uruguay Ticaret Görüşmeleri sonunda DTÖ'nün kurulması ile hayata geçirilen düzenlemeler (çok taraflı anlaşmalar), hükümetlerin belirli koşullar altında uygulayabileceği tedbirler ile sosyal politika amaçlı tarife dışı tedbirler için kapsamlı kurallar getirmektedir. Söz konusu kurallar, 2013 yılı itibariye sayıları 159'a ulaşan DTÖ üyeleri tarafından kabul ve bunlara uymak zımni bir şekilde taahhüt edilmektedir.

Bu araştırma, kriz dönemlerinin, hükümetlerin taahhütlerine ne ölçüde uyduğunun test edildiği dönemler olduğu düşüncesi ile, uluslararası ticaret sisteminin genel prensipleri bağlamında korumacılıkla ilgili beş anlaşmanın (Anti Damping Anlaşması, Sübvansiyonlar ve telafi Edici Önlemler Anlaşması, Korunma Önlemleri Anlaşması, Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması ve Ticarete Teknik Engeller Anlaşması) temel hükümlerini ele almakta ve 2008 krizi döneminde DTÖ üyesi ülkelerin ne yönde hareket ettiğini belirlemeye çalışmaktadır.

Araştırma, hükümetlerin uygulamak niyeti ile harekete geçtiği koruyucu tedbirlerin kriz öncesi dönmedeki uygulama sıklıkları ile kriz dönemindeki uygulama sıklıklarının karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Koruyucu tedbirler olarak anti damping vergisi, telafi edici vergi, korunma önlemleri, tarife dışı önlemler olarak ise sağlık ve bitki sağlığı önlemleri ile zorunlu standart (teknik düzenleme) uygulamaları konusundaki gelişmeler değerlendirme konusu edilmektedir. Kriz öncesi dönem olarak 2003-2007 dönemi, kriz dönemi olarak ise 2008-2012 dönemi alınmıştır. Ülkelerin uygulama niyeti ile harekete geçtiği tedbirler paketi ve bunların uygulama sıklığı ile ilgili istatistiksel bilgiler DTÖ elektronik veri sisteminden sorgulama yolu ile alınmıştır.

Araştırmada, kriz döneminde korumacılığın kıtalar ve bölgeler itibari ile gelişimi yanında, korumanın hangi ülkelere karşı yapıldığı ve hangi sektörlerin korunduğu konusunda bilgiler bulmak mümkündür.

Korumacılığın Ekonomik Gerekçeleri

Uluslararası ticaret, hükümet kurumları arasında yapılan istisnalar dışında, farklı ülkelerde yerleşik gerçek veya tüzel kişiler arasında yapılmaktadır. Karşılıklı kar ve zarar hesabına göre oluşan bir kontrata istinaden ticaret yapıldığından, genellikle alan (ithalatçı) taraf da satan

(ihracatçı) taraf da memnundur. Ticari taraflar arasında zaman zaman memnuniyetsizlikler çıksa bile, bu ticarete dayalı bazı edimlerin yerine getirilmemesi veya eksik yerine getirilmesinden kaynaklanabilir; bizatihi ticaretin yapılmasından doğan bir memnuniyetsizlik söz konusu olamaz. Ancak yapılan ticaretten bizatihi zarar gören kesimler bulunabilir. Örneğin ithal edilen malların aynısını, benzer malları veya ikame malları iç piyasada üretilip satan sanayiciler veya söz konusu ürünlerin üretilmesi için gerekli ham madde ve diğer girdileri sağlayan kesimler, ithalattan ciddi manada zarar görebilir. İç piyasadaki üreticiler veya diğer çıkar çevrelerinin zararları, normal ticari ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkan masum bir durum da olmayabilir. Örneğin yabancı ülkelerdeki satıcı veya satıcılar, ithalatçı ülkedeki üreticileri piyasadan çıkartmak ve pazara tamamen hâkim olmak için, planlı davranışlar içinde bulunabilirler; hatta daha da ileriye giderek, maddi sübvansiyon veya başka şekillerde kendi hükümetlerin desteğini de alıyor olabilirler.

Zararlı ithalat hali hazırda kurulu bir sanayinin menfaatlerini kötü etkileyebileceği gibi, bir sanayinin kurulmasını ve gelişmesini geciktirebilir veya imkânsız hale getirebilir. Yerli sanayinin güç kaybetmesi ile vergi kaybına uğrayan veya açığa çıkan işsizlikle uğraşmak zorunda kalan hükümetlerin uğrayacağı zarar konunun başka bir boyutunu oluşturmaktadır.

Uluslararası ticaret yeryüzünde mevcut olduğu ilk zamanlardan beri, zararlı ithalata karşı yerli yerli sanayiye korumak, her zaman hükümetlerin politikaları arasında yer almıştır.

Hükümetlerin koruma politikalarının gerisindeki faktörler her zaman ekonomik değildir. Ülkede yaşayan insanların sağlığının korunması, bitki ve hayvan varlıklarının bulaşıcı mikro organizmalardan korunması, çevrenin korunması, tüketicilerin doğru bilgilendirilmesi, emniyet ve güvelik gibi ekonomik olmayan faktörler nedeniyle de hükümetler koruyucu politikalar uygulamak durumundadır.

Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) her yıl periyodik olarak yayımladığı Dünya Ekonomisi Raporlarında (WTO, 2009, 2012c) ülkelerin uygulama eğiliminde olduğu koruyucu tedbirler, uluslararası ticaret sistem bağlamında kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Söz konusu raporlardan birinin (2009) ana teması Ticaret Politikası Taahhütleri ve Şarta Bağlı (Koruyucu) şeklinde olup ülkelerin uygulama eğiliminde olduğu koruyucu tedbirlerin ve ekonomik olan ve olmayan gerekçeleri Tablo 1'deki şekilde özetlenmektedir.

Tablo 1. Geçici korunma artışına yol açan durumlar ve korunma argümanlarının sınıflandırılması

Koşullar	Seçilmiş Örnekler	Korunma ile ilgili argümanlar/gerekçeler
Ekonomik Koşullar		
Ürüne Özel		
Talep	Tüketici tercihlerinde değişim	
	İthalata rakip (ithal ikameci) firmaların ürünlerine karşı tük. tercihlerinde değişim	Yapısal uyum
	İthalata rakip olmayan firmaların ürünlerine karşı tük. tercihlerinde değişim	Ticaret hadleri argümanları*
Arz	Dışarda yenilikler	Rekabet edebilirliği restore etmek, yapısal uyum
	Genç endüstri	Genç endüstrinin geliştirilmesi
	Düşen sektör	Yapısal uyum
Firma Davranışı	Yabancı firma tarafından dumping yapılması	Yıkıcı dumping, öldürücü dumping
Global/Firma Spesifik		
Toplam talep/arz	Çöküş (recession)	Dalgalanmada geçişleri yumuşatma
	Dünyada fiyat artışları	Enflasyonun kontrol altına alınması
	Ödemeler dengesi krizi	Dengenin yeniden kurulması
Ekonomi Politikası İlişkili Koşullar		
	Yabancı hükümetler tarafından sübvansiyon verilmesi	Politik Ekonomi
	Önceden görülemeyen uyum problemleri	Yapısal uyum
Ekonomik Olmayan Durumlar		
	Ulusal güvenlik, çevresel nedenler, sağlık, acil durumlar	Ekonomik olmayan mevzuata dayalı
	Öngörülmeyen politik olaylar	Politik ekonomi
*Ekonomi teorisi bakış açısıyla ticaret hadleri argümanı büyük bir ülke için ithalatta bir artış olduğu zaman geçerlidir		

Kaynak: WTO. (2009). Trade policy commitments and contingency measures. *World Trade Report*. Geneva: WTO

Tablodan örnek çıkarsamalar yamak gerekirse; ekonomik koşullar bir ülkeyi, ithalatta çeşitli koruyucu tedbirler almaya zorlayabilir. Koşullar talep yönlü veya arz yönlü olabilir. Talep yönünde tüketici tercihlerinde bir değişim, belirli sektörlerde yapısal uyumu sağlamak için geçici koruyucu tedbirlere başvurulabilir. Yabancı firmaların damping yaparak hasız rekabete girişmesi, hükümetleri, kendi sanayilerini koruyucu tedbirlere yöneltebilir.

Hükümetlerin gerek ekonomik gerekse ekonomik olmayan faktörler nedeniyle uygulayacağı koruma politikaları her zaman bir misilleme potansiyeli taşımaktadır. Bu yönü ile misilleme de hükümetlerin koruma politikalarının nedenleri arasında sayılabilir.

Koruyucu politikalar ve bunlara bağlı misilleme hareketleri topyekûn dünya ticaretinin kötüye gitmesine, iktisadi durgunluğa veya başlamış bir krizin derinleşmesine neden olabilir. 1929 Büyük Dünya Bunalımının yaygınlaşması ve etkilerinin yıllar boyu sürmesinin gerisindeki önemli faktörlerden birinin, ABD'nin Smoot Hawley Yasası ile 1930'da gümrük vergilerini aşırı ölçüde arttırması ve diğer ülkelerin buna karşılık giriştiği misilleme faaliyetlerinin olduğu, akademik çevrelerce geniş kabul görmektedir (Eichengreen, 1987). Bu yüzden, ithalat yasakları ve kota şeklindeki korumacılığın yasaklanması, diğer ekonomik ve sosyal ve ekonomi politikası gerekçeli korumacılığın belirli bir disiplin altına alınması başta Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) olmak üzere uluslararası ticaret sisteminde söz sahibi olan kuruluşların başlıca gündem maddeleri arasındadır.

Uluslararası Ticaret Sistemi ve Korumacılık

1929 Büyük Dünya Bunalımını ve İkinci Dünya savaşını yaşayan dünya, savaştan sonra, dünyanın yeniden imarı ve ticaretin yolunun tekrar açılması konusunda Birleşmiş Milletler öncülüğünde girişimlere başlamıştır. Bu bağlamda, uluslararası finansal istikrarı sağlamak ve proje finansmanı yolu ile dünyanın yeniden imarı konusunda IMF ve Dünya Bankası kurulmuştur. IMF ve Dünya Bankası yanında uluslar arası ticarete düzeni sağlamak üzer ITO (International Trade Organisation) adlı bir üst yapı kurmak için yola çıkıldıysa da, bunda başarılı olunamamış ancak, başlangıçta 23 ülkenin imzası ile Gümrük ve Tarifeler Genel Anlaşması (GATT-General Agreement on Tariffs and Trade) imzalanmıştır. Dünya ticaretinin önündeki engelleri kaldırmayı, öngörülebilirlik ve şeffaflığı arttırmayı, ülkeler arasında adil bir rekabet ortamını oluşturmayı amaçlayan bu anlaşma, 1948'den 1995'e kadarki dönemde dünya ticaretine yön vermiştir. Halen yürürlükte olan ve 1995'te Dünya Ticaret Örgütünün kurulması ile, DTÖ sisteminin bir parçası olan Anlaşmanın (GATT 94) dört ilkesi bulunmaktadır. GATT ilkeleri (günümüz de artık DTÖ ilkeleri) olarak anılan, DTÖ şemsiyesi altında yapılan bütün müzakerelerin, yapılan anlaşma ve protokollerin ruhunu oluşturan bu ilkeler (UNCTAD, WTO, CS, 1996) aşağıdaki şekilde özetlenebilmektedir.

1-Korumacılığın sadece gümrük vergileri ile yapılması (tariffication), kota ve diğer miktar sınırlamaları ile ticaretin doğal akışı önündeki bütün engellerin kaldırılması,

2-Müzakereler yolu ile gümrük vergilerinin en aşağı seviyelere çekilerek DTÖ'ye bildirilmesi (consolidation) ve bunları bir daha yükseltmemek üzere karar alınması (binding tariffs)

3-Tüm DTÖ üyelerinden yapılacak ithalata aynı gümrük vergisinin uygulanması, eşit davranma (Non-discrimination rule) ve DTÖ üyesi ülkelere birine tanınan bir ayrıcalığın bütün DTÖ üyesi ülkelere de yaygınlaştırılması (the most favored nation rule)

4-Yerli mallarının ithal ürünlere tercih edilmesini sağlayıcı düzenlemelerden (vergisel olabilir, sübvansiyon şeklinde olabilir) kaçınma (national treatment rule).

DTÖ ilkeleri, sadece akademik metinlerden geçen geçen neo klasik söylemlerin bir yansıması değil, gerçekten bugün sayıları 159'e ulaşan DTÖ üyesi ülkelerin altına imza attığı ve uymayı taahhüt ettiği anlaşma ve protokollerin ruhunu oluşturmaktadır.

Dikkat edilirse, DTÖ ilkelerinden üçü (1,2 ve 4) doğrudan korumacılıkla ilgilidir.

DTÖ şemsiyesi altında yapılan çok taraflı (multilateral) ve çoklu (plurilateral) anlaşma ve protokoller hep birlikte uluslar arası ticaret sistemini oluşturmaktadır. Uluslar arası ticaret sistemi, korumacılığın zararlarını göz önünde bulundurarak, bununla mücadele edilmesinin gereğine inanmaktadır. Adil ve öngörülebilir bir rekabet ortamının oluşturulması, uzun vadede bütün ülkelerin faydasıdır. Ancak çeşitli ekonomik ve sosyal nedenler dolayısı ile korumacılığın tamamen ortadan kaldırılması mümkün değildir. Bu yüzden dünya ticaret sistemini oluşturan anlaşma ve protokoller, korumacılığı tamamen kaldırmak yerine mümkün olan en az düzeye indirmeyi ve bir disiplin altına almayı amaçlamaktadır.

Uluslar arası ticaret sistemi korunma ihtiyacının kaçınılmaz olduğunu göz önünde bulundurduğundan, DTÖ şemsiyesi altında yapılan anlaşma ve protokollerde hep bir esneklik payı gözetilmektedir. Örneğin GATT 94'ün, miktar kısıtlamaları yolu ile korumacılığı yasaklayan ve korumacılığın sadece ve sadece gümrük vergileri ile yapılabileceğini şart koşan XI. Maddesi, ödemeler dengesi zorlukları ile karşılaşan ülkelerin miktar kısıtlamalarına başvurabileceği ile ilgili XII. Maddesi ile yumuşatılmaktadır.

Koruma Önlemleri Konusunda DTÖ düzenlemeleri

Dünya ticaret sistemi içerisinde ithalatta uygulanabilir koruyucu politikaları iki grup altında ele almak mümkündür. Bunlar,1- Belirli koşullar

altında tarifeler veya miktar kısıtlamasına gidilmesi yolu ile korumaya müsaade eden uygulamalar-Contingency measures- (WTO, 2009) ve 2- Asıl amacı ticari koruma olmayan ancak ticari koruma etkisi de olan tarife dışı tedbirler-Non tariff measures- (WTO, 2012c) şeklinde formüle edilebilir. 1995'te DTÖ'nün kurulması ile birlikte yürürlüğe giren ve uluslararası ticarete korumacılığı düzenleyen anlaşmalardan, dampingli ithalattan firmaları veya sanayileri korumayı amaçlayan Anti Damping Anlaşması (Agreement on Antidumping), sübvansiyonlu ithalata karşı firmaları veya sanayileri korumayı amaçlayan Sübvansiyonlar ve Edici Önlemler Anlaşması (The Agreement on Subsidies and Countervailing Measures) ve herhangi bir haksız rekabet olmasa bile ani ithalat artışlarının iç piyasadaki üreticilere zarar vermesi durumunda, alınabilecek tedbirleri düzenleyen Korunma Önlemleri Anlaşması (Agreement on Safeguards) şarta bağlı koruyucu politikaların genel çerçevesini çizmektedir.

Ticarette Teknik Engeller Anlaşması (Agreement on Technical Barriers to Trade) ve Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures), esasen, hükümetlerin ithal ürünlerin kalitesi, tüketicinin doğru bilgilendirilmesi, emniyet ve güvenliğin sağlanması, insan, bitki, hayvan sağlığı ve çevrenin korunması konusunda alabileceği tedbirleri düzenlemekte olup, taife dışı tedbirlerin genel çerçevesini oluşturmaktadır.

2008 Krizi sonrasında hükümetlerin yukarda sayılan beş alanda ne tür tedbirler aldığını analiz edebilmek açısından bu konudaki DTÖ düzenlemelerine daha yakından bakma gereği bulunuyor. Aşağıdaki başlıklar altında bu konudaki ihtiyaca yetecek kadar özet yapılmıştır.

Anti Damping Anlaşması ve Haksız Rekabete Karşı Koruma

Anti Damping Anlamasına göre, ihracatçı firmaların dampingli satışları ithalatçının ülkesindeki üreticilere zarar verirse, ithalatçı ülke makamları anti damping vergisi uygulamak suretiyle kendi sanayilerini koruyabilir. İhracatçıların ihraç fiyatı aynı mal için ihracat ülkesindeki iç piyasada satış fiyatından düşükse, bu bir damping olabilir. Düşük fiyatla (dampingli olarak) satılan mallar ithalatçı ülkede aynı malı veya benzer malları üreten sanayiciler için bir haksız rekabet teşkil edebilir. Her düşük fiyatlı satış damping demek değildir. Ayrıca her damping olayında anti damping vergisi konulması gerekmez veya buna izin verilmez. Damping vergisi ile iç sanayii korumaya alabilmek için, sanayicilerin usulüne uygun bir şekilde kendi ülkelerinin resmi makamlarına şikayette bulunması, resmi makamların usulüne uygun bir şekilde soruşturma yapıp (bazen remi makamlar kendiliğinden bir soruşturma başlatabilir) dampingin varlığını ve şikayette bulunan sanayicilerin zararlarının dampingli satışlardan kaynaklandığını ispatlaması gerekmektedir. Sadece şikayette bulunan tarafların değil, başta damping yaptığı öne sürülen ihracatçılar olmak üzere

bütün taraflara kendilerini ifade etme imkanı sağlanmalı, damping soruşturmasının açıldığından bütün taraflar ve DTÖ haberdar edilmeli, soruşturmanın bütün evreleri şeffaflık içinde yapılmalıdır (WTO, 1995c, 1996). Bütün prosedürler yerine getirildikten sonra, iç sanayinin zararını karşılayacak kadar, en fazla hesaplanan **damping marjı**² kadar bir vergi konulabilir. Söz konusu vergi 5 yıl süre ile uygulanabilir. Bu süre zarfında durum gözden geçirilebilir; eğer dampingli satışlara son verilmişse veya artık zarar tehdidi ortadan kalkmışsa anti damping vergisi kaldırılabilir. Soruşturmaya başlanması, soruşturmanın sonlandırılması, anti damping vergisinin yürürlüğe konulması, önlemin kaldırılması gibi bütün aşamalar DTÖ'ye bildirilmelidir.

Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması ve Haksız Rekabete Karşı Koruma

Dünya Ticaret Örgütü, Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması ihracata verilebilecek sübvansiyonları sıkı bir şekilde düzenlemiştir (WTO, 1995g, 1996). Buna göre sübvansiyonlar, 1-Yasak (prohibited-red) sübvansiyonlar, 2-İthalatçı ülkelerde zararlı etkisi olursa karşı tedbire başvurulabilir sübvansiyonlar (permissible but actionable- amber), 3- İzin verilebilir (permissible- green)sübvansiyonlar olarak üç gruba ayrılmaktadır. İhracatla doğrudan bağlantılı olan, ihracatçıya bir ödül mahiyetinde verilen sübvansiyonlar yasaklanmıştır. Örneğin DTÖ üyeleri, ihracatçılarına, yapılan ihracatın belli bir oranı kadar veya ihraç edilen her ton başına, ya da ihraç edilen her adet başına bir destek vermeyi vaat edemez; ihracatta navlun desteği veya benzeri bir adla destek veremez; ihracat yaptı diye firmaları daha düşük vergilendirmeye gidemez veya, KDV iadesi hariç, vergi iadesinde bulunamaz. Firmaların pazarlama, inovasyon ve yönetim kabiliyetini geliştiren destekler ise izin verilebilir sübvansiyonlar kategorisindedir. Bu iki grup arasında kalan sübvansiyonlar karşı tedbire başvurulabilir sübvansiyonlar olarak değerlendirilmektedir

DTÖ üyesi bir ülke, başka bir DTÖ üyesinin kendi firmalarına verdiği yasak veya karşı tedbire başvurulabilir bir sübvansiyon dolayısı ile kendi sanayisinin zarar gördüğü kanaatine varırsa, hem durumu DTÖ Uyuşmazlıkların Halli Organına (Dispute Settlement Body) götürme, hem de gerekli soruşturmaları yaparak telafi edici vergi koyma, yani karşı tedbire başurma hakkına sahiptir.

Karşı tedbire yani telafi edici vergi uygulamasına gidebilmek için, tıpkı anti damping vergisinde olduğu gibi, sübvansiyon dolayısı ile doğan haksız rekabetten zarar gören firmaların kendi ülkelerindeki yetkili makama

² **Damping marjı**, damping yapan ihracatçı firmanın ihraç fiyatı ile iç piyasadaki fiyatı arasındaki farkın ihraç fiyatına bölünmesi suretiyle bulunan bir orandır. İhraç fiyatı ve iç piyasa fiyatının dikkate alınma esasları Anti Damping Anlaşmasında belirlenmiştir.

usulüne uygun bir başvuru yapması, yetkili makamın usulüne uygun bir soruşturma yürütmesi, süreç boyunca taraflara kendilerini savunma hakkı verilmesi, bütün aşamalarda şeffaflık ilkesine azami riayet edilmesi, soruşturma sonuncunda, yerli sanayinin ciddi bir şekilde zarara uğradığı ve bu zararın ihracatçı ülkenin sağladığı sübvansiyondan kaynaklandığının ispat edilmesi gerekmektedir.

Anti dumping ve Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması kapsamında uygulanacak koruyucu tedbirlerin (anti dumping vergisi veya telafi edici vergi) süresi beş yıldır. Bu süre zarfında, durum tarafların inisiyatifi ile gözden geçirilebilir. İthalatçı ülkedeki sanayinin zararı ortadan kalkmışa önlemlere son verilebilir. Gözden geçirme süreçleri sonucunda dumping veya sübvansiyon nedeniyle ithalatçı ülkenin zarar görme halinin devam ettiği saptanırsa önlemler uzatılabilir. Ancak özünde bütün şarta bağlı tedbirler geçici nitelikte tedbirlerdir. Zarar ortadan kalkınca tedbir de ortadan kalkmalıdır.

Anti dumping vergisi veya telafi edici vergi, sadece haksız rekabet yapan ihracatçı firmalardan veya duruma göre bu firmaların yerleşik bulunduğu ülke/ülkelerden ithal edilen ürünlere uygulanır. Yani burada DTÖ'nün eşit muamele kuralına uymak söz konusu değildir.

Korunma Önlemleri Anlaşması ve Ani İthalat Artışlarına Karşı Koruma

Korunma Önlemleri Anlaşması herhangi bir haksız rekabet olmasa bile, ani ithalat artışlarından zarar görülmesi durumunda DTÖ üyelerine kendi sanayilerini geçici bir süre koruma hakkı vermektedir (WTO, 1995h, 1996). Koruma, gümrük vergilerinin geçici olarak bağlı tarife (bound tariff) üzerine yükseltilmesine veya geçici bir süre miktar kısıtlamasına gidilmesi şeklinde uygulanabilmektedir. Bir korunma önlemine başvurabilmek için, yerli sanayiden usulüne uygun bir şikayetin bulunması (bazen hükümetin yetkili otoritesi kendiliğinden korunma soruşturması açabilmektedir), Konu hakkında DTÖ'ye diğer taraflara bilgi verilmesi, yapılacak soruşturma sonucunda iç sanayinin veya iç ikame malları sanayinin ithalattan ciddi şekilde zarar gördüğünün belgelenmesi gerekmektedir. Koruma geçici olup maksimum dört yıldır. Gerekmesi durumunda bir dört yıl daha uzatılabilir.

Korunma Önlemleri Anlaşması, gümrük verilerinin aşağıya doğru çekilerek DTÖ'ye konsolide edilmesi neticesinde korumasız kalan sanayileri bir süre daha koruyarak bunları uluslar arası rekabete bir miktar hazırlamak için bir zaman tanıma amacını gütmektedir.

Korunma Önlemleri Anlaşması kapsamında, zarar verici ithalata miktar kısıtlaması getirilmesinin gerekmesi durumunda, bunun DTÖ'nün bilgisi ve onayı ile yapılması gerekir. Uygulanacak tedbir, yerli firmaları korurken, ihracatçı firmaların zararına işleyecektir. Bu yüzden Korunma

Önlemleri Anlaşması, ithalata tedbir koyan ülkelere, girişimcileri zarar gören ülkelerle bir uzlaşma zemini aramasını şart koşturmaktadır. Uzlaşma genelde, önlem koyan ülkenin, ihracatı zarar gören ülkelerin önlem dışında kalan başka ürünlerine, daha düşük gümrük vergisi ile pazara girişine izin veren bir taviz şeklinde olmaktadır. Ayrıca sağlanan tavizi, ayırım yapmama ilkesi çerçevesinde, bütün DTÖ üyesi ülkelere yaygınlaştırma zorunluluğu vardır. Bu yüzden Korunma Önlemleri Anlaşması kapsamındaki tedbirlere çok sık başvurulmamaktadır.

Sağlık ve Bitki Sağlığını Korunması Konusunda Anlaşma ve Korumacılık

Dünya mal ihracatı içinde, tarımsal ürün ihracatı 2011 yılı itibarıyla 1 trilyon 659 milyar dolara ulaşmıştır. Toplam dünya ihracatı ise 18 Trilyon 255 milyar dolar olmuştur. Toplam dünya mal ticareti içinde tarımsal ürünlerin payı %9 civarında olup bunun %82'sini (yani kabaca 1 trilyon 360 milyar dolar veya toplam dünya ihracatının %7,5'i) gıda maddeleri oluşturmaktadır (WTO, 2012a).

Gıda ürünleri ticareti dünyada en fazla düzenlemeye tabi alandır. Çünkü bu ürünler insan sağlığı, çevrenin korunması, bitki ve hayvan varlıklarının salgın hastalıklardan korunması bakımından hassas bir alanı oluşturmaktadır. Bu yüzden dünya gıda ve tarım ürünleri ticareti, Ticarette Teknik Engeller Anlaşması yanında ayrıca Bitki ve Bitki Sağlığının Korunması Anlaşması tarafından da düzenlenmektedir. Bitki ve Bitki Sağlığının Korunması Anlaşması, üye ülkelerin gıda ürünlerine ithalata tarife dışı bir engel çıkarmama açısından birçok husus içermektedir (WTO, 1995, 1996). Bu hususlardan bir kısmı aşağıdaki şekilde özetlenmektedir.

Üye ülkeler sadece insan, bitki ve hayvan sağlığını ve çevreyi korumaya yönelik tedbirler alacaklardır. Düzenleme yapılacak alanlar, hastalık yayan mikrop ve organizmaların yayılması riski, gıda katkı maddeleri ve gıda ve içecek maddelerinde gelişen ve hastalığa neden olan toksinler ve bulaşıcılar riski veya hayvanlarla veya bitki veya bitki parçaları ile taşınan hastalık riski ile sınırlanmıştır.

- Koruyucu düzenlemeler yapılırken, uluslararası mevzuat, standartlar ve tavsiyeler göz önünde bulundurulmak zorundadır. Codex Alimentarius Commission, International Office Epizootics, International Plant protection Convention bu konuda önemli kuruluşlardır.

- Uluslararası düzenlemelere uymayan bir ulusal düzenleme yapılacağı zaman (bölge iklim farkları dolayısı ile farklı uygulamalar gerekebilir), DTÖ aracılığı ile, mutlaka diğer DTÖ üyesi ülkelerin görüşleri alınmalıdır.

- İhracatçı ülke makamlarının düzenlediği sertifika ve belgeler, insan, bitki, hayvan sağlığı ve çevre duyarlılıkları açısından ithalatçı ülkenin

beklentilerini karşılıyorsa, bunlar kabul edilmelidir, ithalat esnasında gereksiz numune alımı, laboratuvar testleri ve yeni baştan belgelendirme ile vakit kaybedilmemelidir.

- Sağlık ve Bitki sağlığı önlemleri, DTÖ ilkelerinden ayırım gözetmeme ilkesine uymak zorunda değildir. Önlemler hastalık ve salgın riski olan ülke ve bölgelerden gelen ithalat yönelik olarak ayırımcı bir şekilde uygulanabilir.

Uluslararası standart ve parametreler bölgesel ihtiyaçları karşılamaya yetmezse, ithalatçı ülke uluslararası standartlardan daha yüksek kriterler ve parametreler belirleyebilir. Kontrol denetimler ticari akışı minimum düzeyde etkileyecek şekilde yapılmalıdır.

Ticarette Teknik Engeller Anlaşması ve Korumacılık

Ürün standartları, hammadde israfını önleme, tasarım ve planlama maliyetlerini azaltma, belirli bir kaliteyi tutturma, güvelik ve sağlık ve çevre koşullarına uyma ve ticarette ihtilafları (uyuşmazlıkları) çözümleme açısından önem taşımaktadır. Bu yüzden ülkeler iç pazarlarında üretilen ve piyasalara sürülen ürünlerin belirli standart ve ambalaj özelliklerine olmasını isterler. Standartlardan bir kısmına uyulması zorunlu olup, bir kısmı ihtiyaridir (isteğe bağlı). Zorunlu standartlara literatürde teknik düzenleme, zorunlu olmayanlara ise standart denmektedir. Ülkeler, zorunlu standartlara uygun üretim yapıldığını denetlerler, zorunlu olmayan standartları ise teşvik ederler. İç piyasada üretimi zorunlu standarda tabi ürünlerin ithalatı da zorunlu standarda tabidir. İthalat esnasında bunların standartlara uygunluğu denetlenir ve uygun olmayanların ithalatına izin verilmez.

Dünyada 200'den fazla ülke ve otonom bölge bulunmaktadır. Bunların 159'u DTÖ'ye üyedir. Her ülke birbirinden bağımsız zorunlu standart uygulamaya kalkarsa, bu uluslar arası ticareti imkânsız hale getirebilir. Örneğin A ülkesindeki bir üretici, aynı malı B ülkesi pazarı için farklı, C ülkesi pazarı için farklı, diğer pazarlar için farklı standartlarda üretmek zorunda kalacaktır. Bu büyük bir maliyet ve kaynak israfı anlamına gelmektedir.

Zorunlu standartların uluslar arası ticarette bir teknik engel olarak kullanılması olasılığı her zaman vardır.

Bu noktaları göz önünde bulunduran DTÖ, Ticarette Teknik Engeller Anlaşması ile zorunlu standartlar ve bunlarla ilgili uygunluk denetimleri konusunda kapsamlı düzenlemeler getirmiştir. Bunlardan bazıları aşağıda özetlenmiştir (WTO, 1995b, 1996).

- Teknik düzenlemeler yapılırken veya bunlarla ilgili uygunluk denetimi usul ve yöntemleri belirlenirken mutlaka Uluslararası Standartlar

Örgütünün (International Standardization Organization-ITO) standartları esas alınmalıdır.

- Bölge veya iklim farkları nedeni ITO standartlarından sapmalar varsa, bu konuda DTÖ kanalı ile diğer DTÖ üyesi ülkelerin görüşleri alınarak dikkate alınmalıdır.

- İthal ürünlere karşı zorunlu standart uygulanırken, DTÖ ilkelerine uyulmalıdır. Yani DTÖ üyeleri arasında standartlara uyum ve uygunluk denetimi açısından ayırım yapılmamalıdır (non discrimination). Benzer şekilde, yerli üretimi ithal ürünlere tercih ettirici bir uygulamaya gidilmemelidir (national treatment).

- Ticarete engel çıkartmak amacıyla asla kullanılmamalıdır.

- Ülkeler birbirinin uygunluk değerlendirme kriterlerini kabul etmeli, ihracatçı ülke makamları tarafından düzenlenen uygunluk belgeleri ithalatçı ülke makamları tarafından tekrar düzenlenmemelidir.

- Zorunlu standartlar mutlaka yazılı olarak DTÖ'ye bildirilmeli ve bütün tarafların okuyup incelemesi konusunda şeffaflık sağlanmalıdır.

İthalatçı ülkeler teknik düzenlemeler konusunda korumacı bir yaklaşım sergilediğinde, ihracatçı ülkeleri durumu DTÖ'ye bildirmesi yolu açılmıştır.

Korumacılığı Düzen Altına Almaya Dönük Diğer DTÖ Düzenlemeleri

Mal Ticaretindeki korumacılığı önlemek üzere yapılan uluslararası düzenlemeler, yukarıda belirtilen beş alanla (anti dumping, sübvansiyonlar, ani ithalat artışına karşı tedbirler, sağlık ve bitki sağlığı ve teknik düzenlemeler) sınırlı değildir. Korumacılıkla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili başka anlaşma ve protokoller de bulunmaktadır. Malların gümrük kıymetinin koruyucu maksatlarla yüksek tutularak daha yüksek gümrük vergisi ve KDV tahsil etmeyi önlemek üzere, GATT 94'ün VII. Maddesinin Uygulanması Anlaşması-Malların Gümrük Değerinin Tespiti (Agreement on Implementation of Article VII -Customs Valuation) (WTO, 1995d) imzalanmıştır. Ülkelerin ithalatçılarına ithal lisansı verirken çeşitli zorluklar çıkartmaması için İthal Lisansları Prosedürleri konusunda uluslararası bir başka anlaşma (Agreement on Import Licensing Procedures) (WTO,1995f) yürürlüktedir. Ayrıca, Menşe Kuralları Anlaşması (Agreement on Rules of Origin) (WTO, 1995e) Tarım Anlaşması (Agreement on Agriculture) (WTO, 1995a), Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (General Agreement on Trade in Services) (WTO, 1995i) içerisinde mal ticaretine getirilebilecek tarife dışı engelleri önlemeye yönelik hükümler mevcuttur. Örneğin taşımacılığa getirilecek kurallarla da ithalat pekâlâ sınırlandırılabilir.

Kriz Dolayısı İle Dünyada Korumacılık Arttı mı?

2007 yılı sonlarında Amerika’da finansal bir kriz olarak ortaya çıkan, sonra bütün dünyaya yayılan ve 2012 itibariyle hala bazı ülkeleri terk etmemiş olan krizin korumacılığa yol açtığına dair çok sayıda söylem ve haber çeşitli basın yayın araçlarında yer almaktadır. Ekonomik krizle birlikte korumacılığın arttığını vurgulayan araştırma ve makalelerin sayısı artmıştır. Ertuna (2009, s.10) “...Oysa krizin ortaya çıkmasıyla pek çok ülke dış ticarete korumacılığa yönelmiş, ya yerli malların kullanımını cazip hale getirmiş ya da ihracatını teşvik yoluna gitmiştir....” demektedir. Bu görüş, teşviklerle korumacılık arasında bir bağ kurması açısından ilgi çekicidir. Stanford Üniversitesi tarafından yapılan bir çalışmada (Bown, 2013) Türkiye’nin son yıllarda şarta bağlı ve tarife dışı koruyucu önlemleri en iyi manipüle eden ülkeler arasında yer aldığı tezi işleniyor. TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Formu işbirliği ile hazırlanan (Sumru, 2009, s.6) bir çalışma raporunda, Dünya Bankası Uluslararası Ticaret Bölümünün hazırladığı bir rapora atıf yapılarak, dünyada artan korumacılıktan örnekler verilmektedir. Dünya Ticaret Örgütü ve International Trade Center verilerine dayanarak hazırlanan bir raporda (Baldwin and Evenett, 2008), krizin yayılmaya ve ilk etkilerinin görülmeye başlandığı 2008 yılının ilk yarısında açılan anti dumping davası sayısında %40 düzeyinde artış olduğu, birçok ülkenin gümrük vergilerini yükselttiği vurgulanarak, tedbir almak için dünya liderleri göreve çağırılıyor. Yazarlar (2008) yılın ilk yarısı sonuçlarının çok korkutucu olmamakla birlikte, kriz yayıldıkça ve derinleştikçe korumacılığın daha da derinleşeceği endişesini vurgulayarak, Dünya Ticaret Örgütüne duyulan saygı ve 60 yıllık tarife müzakereleri sonunda gelinen nokta itibariyle, 1929 Büyük Dünya Bunalımındaki gibi bir tarife savaşları başlamasını imkan dahilinde görmediklerini, ancak 1997 Asya krizinde olduğu gibi, DTÖ kuralları ile uyumlu yeni bir korumacı dalganın endişesini paylaşıyorlar.

Krizle birlikte korumacılığın arttığına dair ortaya atılan görüşlerden çoğu, kapsamlı araştırmalardan ziyade, kısa bir zaman aralığında olup biten ve medyaya yan bilgilere dayanmaktadır. Çoğu araştırma veya makaledeki temel görüş, krizin korumacılığı artırdığı, hatta bunun dünya ticaretini tehdit ettiği yönündedir. Yazarlar veya görüş beyan eden kurumların birçoğu fiili bir korumacılıktan ziyade, 1929 krizindeki şekilde, misilleme yolu ile büyüyen bir korumacı dalganın dünyayı sarması endişesini ön plana çıkartmaktadır. Hâlbuki 1929 krizi yıllarında dünya ticaret sistemi günümüzdeki kadar düzen altına alınmış değildi. İsteyen ülke ithalata yasak koyar, isteyen ülke gümrük duvarlarını istediği kadar yükseltirdi. Diğer ülkeler ise buna misillemede bulunurdu. Nitekim, Eichengreen (1987) makalesinde bu konuya geniş yer veriyor.

Dünya Ticaret örgütü, OECD ve UNCTAD’la birlikte, krizin başlamasından hemen sonra dünya , DTÖ üyelerinin korumacı eğilimlerini ve bunların ticaret ve yatırım ortamı üzerine etkilerini gözetim altına almıştır. Bu girişim kapsamında, G-20 ülkelerinin ticaret politikaları daha yakından izlenmekte ve sonuçları yılda 2 defa yayınlanmaktadır (2012 öncesinde yılda dört defa yayımlanıyordu) (WTO, 2012a). Ayrıca DTÖ Faaliyet Raporunda (WTO, 2013) korumacılık konusunda 2012 yılındaki gelişmeler kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Söz konusu raporlarda, krizin ilk yıllarındaki korumacı tırmanışın zayıfladığı bir kısım korumacı tedbirlerin kaldırıldığı, ticareti geliştirici tedbirlerin alınmaya başladığı vurgulanan hususlar arasındadır.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeleri, gerek haksız rekabete karşı anti damping ve telafi edici vergi olsun, gerek, korunma önlemi şeklinde miktar kısıtlaması veya vergi artışı olsun, gerekse tarife dışı uygulamalar şeklinde olsun, aldığı bütün korumacı önlemlerde, DTÖ’ye üç aşamada (başlama, uygulama ve sonlandırma) bilgi vermek zorundadır. Örneğin bir anti damping veya sübvansiyona karşı önlem süreci başlatıldığı zaman, soruşturmalar tamamlanıp önlem alınmasına/alınmamasına karar verildiği zaman ve alınmış bir önlem sonlandırıldığı zaman üye ülkeler bunu DTÖ’ye bildirirler. Ayrıca üyeler arasındaki ticari ihtilaflar dolaysısı ile DTÖ’ne ulaşan veriler ve DTÖ’nün üye ülkeler için hazırladığı Ticaret Politikası Gözden Geçirme (Trade Policy Review) raporlarının hazırlanması esnasında korumacılık konusunda elde ettiği veriler diğer bilgi kaynaklarını oluşturmaktadır.

Üye ülkelerin uygulamak için girişimde bulunduğu, fiilen uygulamaya başladığı veya yürürlükten kaldırdığı her türlü koruyucu önlem, doğruluğu kontrol edildikten sonra, DTÖ tarafından web ortamında serbest kullanıma sunulmaktadır (WTO, 2012d).

DTÖ bilgi sisteminde (2012d) verilen bilgilerden hareketle kriz döneminde ülkelerin ne ölçüde koruyucu politikalara başvurduğu konusunda sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Sistemde verilen bütün şarta bağlı (anti damping, telafi edici vergi, korunma önlemi) ve tarife dışı (sağlık ve bitki sağlığı önlemi ve teknik engeller) önlemler kriz öncesi ve kriz sonrasındaki durumu değerlendirmeye dahil edilmiştir. Kriz öncesi olarak 2003-2007 arasındaki beş yıllık dönem seçilmiştir. Söz konusu dönem dünyada büyüme ve dış ticaretin canlı ve istikrarlı olarak geliştiği bir dönem olduğundan krizsiz bir dönem örneği olarak amaçlara uygundur. Kriz dönemi olarak ise 2008-2012 arasındaki beş yıllık dönem alınmıştır³. Kriz, 2007 son baharında başlamış olmakla birlikte, bunun korumacı önlemlere yansımaları hemen olmayacağından, 2007’nin tamamı krizsiz döneme dâhil edilmiştir. DTÖ bilgi

³ DTÖ veri tabanında anti damping ve telafi edici vergi ile ilgili veriler 2012 yılı Haziran ayı sonuna kadar mevcut olduğundan, bunlarla ilgili veriler 4,5 yılı kapsamaktadır.

sisteminde önlemler hem önlem girişimi (initiation) sayısı itibariyle, hem fiilen (in force) uygulamaya giren önlem sayısı itibariyle hem de yürürlükten kalkan (withdrawn) önlemler itibariyle yer almaktadır. Ayrıca önlemden etkilenen sektörler ve önlemden etkilenen ülkeler itibariyle de veri bulmak mümkündür.

Bu araştırmada, kriz öncesi beş yıllık dönemle, krizin etkilediği beş yıllık dönemde girişimde bulunulan (initiation) önlem sayısı dikkate alınmıştır. Neden fiilen uygulamaya konulan (in force) önlemler yerine, önlem için girişimde bulunma (initiation) aşamasının ele alındığı konusuna da açıklık getirmek gerekir: Bir önlem söylenti haline geldiği aşamadan itibaren ticareti kısıtlayıcı ve yönünü değiştirici etkisi görülmeye başlar. Bu anlamda koruyucu önlemlerin, eski bir özdeyişle, şüyü vukuundan beter olmaktadır. Bir ülkeden ithal edilecek mallara önlem konulacağı söylentisi piyasalara yayılır yayılmaz, ithalatçılar yeni kaynak arayışlarına yönelir, önlem dışında kalan ülkelerin girişimcileri ise doğacak pazar fırsatını değerlendirmek üzere hemen harekete geçerler. Örneğin, Endonezya, Türkiye’den ithal edilen buğday ununa karşı 2008 yılında anti dumping soruşturması başlattığı zaman böyle bir süreç yaşanmıştı.

Kriz öncesi dönem ve kriz döneminde girişilen, şarta bağlı ve tarife dışı önlem sayısındaki gelişmeler, kıtalar bazında toplanmış olarak, Tablo 2’de verilmiştir. Buradan hemen görüldüğü gibi, uluslar arası ticaret sistemi ile getirilmeye çalışılan ve yukarda özetlenen ticari disipline rağmen, anti dumping vergileri hariç diğer önlemlerde kayda değer artışlar yaşanmıştır. Anti dumping vakalarının toplam sayısında kriz döneminde bir azalış gözleniyor. Ancak, bu önlem için elde mevcut veriler 4,5 yıllık olduğundan, gerçek resim görüldüğünden biraz farklı olabilir. Ayrıca Tablo 2’den korumacı eğilimlerin başata Latin Amerika ve Asya olmak üzere gelişme yolundaki ülkelerde daha yaygın olduğu görülüyor. Koruma önlemi bazındaki gelişmeler aşağıdaki başlıklar altında ele alınmıştır.

Tablo 2. Dünyada Kriz Öncesi ve Kriz Döneminde Korumacı Politika Uygulamaları 2003-2007/2008-2012 Dönem Karşılaştırması (girişim sayısı)

Kıtalar	Anti Damping		Telaflı E. Vergi		Korunma Önlemi		Sağlık ve Bitki Sağlığı		Teknik Düzenleme	
	2003-2007	2008-2012*	2003-2007	2008-2012*	2003-2007	2008-2012	2003-2007	2008-2012	2003-2007	2008-2012
Afrika	68	17	0	2	4	10	79	61	284	713
Asya	417	369	5	13	8	42	986	1340	1050	1527
Avrupa	170	115	8	19	15	4	327	285	745	777
BDT	16	19	0	0	4	11	17	105	88	196
K. Amerika	174	95	29	51	2	1	1269	1096	559	708
Okyanusya	48	48	4	6	1	0	269	194	77	37
G. ve Or. Amerika	120	229	2	6	13	12	954	1418	1075	1129
Toplam	1013	892	48	97	47	80	3901	4499	3878	5087
* Anti damping ve telaflı edici vergi ile ilgili veriler 2012 yılının Haziran ayına kadar olan 4,5 yıllık verilerdir										

Anti Damping Vakalarındaki Gelişmeler: Kriz öncesindeki 5 yıllık dönemde girişimde bulunulan anti damping önlemlerinin sayısı tüm dünya toplamı olarak 1013 olarak kaydedilmiştir. Krizin hüküm sürdüğü veya kriz ortaya çıktıktan sonraki 4,5 yıllık dönemde ise, bu sayı 892 olarak gerçekleşmiştir. Burada 5 yıllık veri yerine 4,5 yıllık verinin alınması kıyaslanabilir veri mevcut olmadığındandır. Vaka sayısının dönemler arasında uzun dönemde eşit dağıldığı varsayımı ile bu sayı 5 yıllık dönem için 992 olarak tahmin edilebilir. Yani dünya ölçeğinde, kriz öncesi döneme göre kriz döneminde anti damping davalarında bir artış gözlenmemiştir. Ancak Dünya Ticaret Örgütü G-20 ülkeleri üzerinden periyodik olarak yaptığı araştırmada (2012a), 2012 yılının ikinci yarısında damping soruşturması vakalarının sayısının tekrar artışa geçtiği ifade edilmektedir.

Orta ve Güney Amerika’da, vaka sayısında iki dönem arasında 170’ten 229’a bir artış yaşanıyor. Kriz sonrası dönem rakamını 4,5 yıl yerine 5 yıllık olarak yuvarlarsak bu sayı 254’e çıkar.

Tablo 3’de her kıtadan anti dumping önlemine başvuran başlıca ülkeler yer almaktadır. Görüldüğü gibi, Arjantin ve Brezilya kriz yıllarında anti dumping önlemlerine fazlaca ağırlık vermiştir. Kriz öncesi dönemdeki 5 yıllık dönemde 43 anti dumping soruşturması başlatan Brezilya bu sayıyı kriz dönemini kapsayan 4,5 yıllık dönemde 111’e çıkarmıştır. Benzer şekilde Arjantin için kriz öncesinde 38 olan sayı, kriz döneminde 78’e çıkarmıştır.

Brezilyanın 111 girişiminin 27’si Çin’e, 8’i Kore’ye, 6’sı Hindistan’a, 9’u ABD’ye, 7’si Taipei’ye yönelmiştir.

Tablo 3’de, görüldüğü gibi ABD, AB, Japonya gibi dünya ticaretinde önemli ağırlığı olan gelişmiş ülkelerin kriz döneminde başlattığı anti dumping soruşturması sayısı azalmıştır. Ancak kriz sonrası dönem rakamlarının 4,5 yılı kapsadığı, 2012 Temmuz - Aralık döneminde bu sayının artmış olabileceğini göz önünde bulundurmak gerekir.

Tablo 3. Anti Damping Uygulamaları (Girişilen vaka sayısı)

Kıta	Ülke	2003-2007	2008-2012*
Asya	Mısır	24	6
	Güney Afrika	44	10
Asya	Hindistan	157	152
	Çin	87	48
	Kore	42	1
	Pakistan	23	47
BDT	Ukrayna	16	19
Avrupa	AB	107	76
	Türkiye	62	39
K.Amerika	Kanada	35	23
	Meksika	35	12
	ABD	104	60
Okyanusya	Avustralya	31	45

	Yenizelanda	17	3
Ort. Ve G. Amerika	Arjantin	38	78
	Brezilya	43	111
	Peru	19	6
Tabloda yer alan ülk. Top.		884	736
Diğer Ülkeler Top		129	156
Dünya Toplamı		1013	892
*2003-2007 dönemi için 5 yıllık veri mevcutken 2008-2012 dönemi için Haziran 2012'ye kadar olan 4,5 yıl için veri mevcuttur			

Öteden beri anti dumpingi önemli bir koruma aracı olarak kullanan Türkiye, 2003-2007 döneminde 62 soruşturma başlatmıştı. Krizin hüküm sürdüğü 2008-2012'nin 4,5 yıllık dönemimde bu sayı DTÖ veri sisteminde 39 olarak görünüyor. 2012 yılının ikinci altı ayında başlatılan 10 soruşturma (Ekonomi Bakanlığı, 2013) henüz DTÖ'nün veri sisteminde yer almıyor. 10 vaka DTÖ veri sistemindeki sayıya ilave edildiğinde bile, Türkiye'nin açtığı anti dumping soruşturmalarının sayısı (49) kriz önceki dönemi aşmıyor.

Kriz sonrası dönemde en fazla anti dumping önlemi girişiminde bulunan Hindistan'ın, 4,5 yıllık toplam 152 önleminden 42'si Çin'e, 11'i AB'ye, 13'ü Tayland'da, 8'i Kore'ye, 8 Taipei (Çin) yönelik olmuştur. Benzer şekilde , ABD'nin 60 önlem girişiminden 31'i Çin'e, 5 Taipei'ye (Çin), 3'ü Kore'ye, 3'ü Hindistan'a yönelmiştir. Pakistan'ın 47 girişiminden 9'u Çin'e, 5'i Endonezya'ya, 5'i Kore'ye, 4'ü Taipei'ye yöneliktir. Türkiye'nin önlem girişimlerinden ise 11'i Çin'e 4'ü Endonezya'ya yönelmiştir.

Özetle, kriz döneminde anti dumping soruşturmalarına en fazla Çinli firmalar muhatap olmuştur.

Kriz döneminde en fazla anti dumping önlemine muhatap sektörler ise, baz metaller, kimyasal ürünler, plastik ve karton eşyalar ve makine elektrikli aletler olarak DTÖ kayıtlarına geçmiştir.

Telafi edici vergi uygulaması: Telafi edici vergi uygulaması, ihracatçı ülkeler tarafından zarar verici sübvansiyonlar verildiğine dair ciddi bulgular ortaya konduğu zaman gündeme gelmektedir. Tablo 4'de görüldüğü gibi, telafi edici vergi ile ilgili vaka sayısı kriz öncesi döneme göre kriz

başladıktan sonraki dönemde iki kat artmıştır(48'ten 97'ye yükselmiş). Kaldı ki kriz başladıktan sonraki rakamlar 4,5 yılı kapsamaktadır. 2012 yılının son altı aylık rakamları da eklendiğinde vaka sayısının 110 civarına ulaşabileceği tahmin edilebilir.

Kriz döneminde sübvansiyon soruşturmaları ve telafi edici vergi yolu ile korumacılıkta görülen artış, konunun bir başka boyutunu (sübvansiyonlarda artış eğilimi) gündeme taşımaktadır.

Tablo 4. Telafi Edici Vergi Uygulamaları (Girişilen vaka sayısı)

Kıta	Ülke	2003-2007	2008-2012*
Okyanusya	Avustralya	4	6
Avrupa	AB	7	8
K. Amerika	ABD	9	12
	Kanada	20	36
Tabloda yer alan ül. toplamı		40	62
Diğ. ülkelerger		8	35
Dünya toplamı		48	97
*2003-2007 dönemi için 5 yıllık veri mevcutken, 2008-2012 dönemi için Haziran 2012'ye kadar olan 4,5 yıl için veri mevcuttur			

Tablo 4'de görüldüğü gibi, mevcut sübvansiyon soruşturmalarının, kriz önceki dönemde 83'ü, krizden sonraki dönemde ise %64'ü dört gelişmiş ülke (ABD, Kanada, AB ve Avustralya) tarafından başlatılmıştır. Vaka sayısı artarken oranlardaki kaymadan (dört ülkenin payı, %83'ten %64'e geriliyor), sübvansiyon soruşturmalarının diğer ülkelere de yayılma eğiliminde olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sübvansiyona karşı telafi edici vergi soruşturmalarının bir ucunda sübvansiyon veren ülkelerin resmi makamları vardır. Yabancı ülke resmi makamlarına karşı soruşturma başlatarak zarar verici sübvansiyon verilip vermediğini tespit etmek çok kolay değildir. Tablo 4'de görüldüğü gibi, sübvansiyon soruşturmalarını ağırlıklı olarak gelişmiş ülkeler başaramaktadır. Gelişme yolundaki ülkelerin, özellikle gelişmiş ülkelere karşı bir sübvansiyon soruşturması başlatması ve bunda başarı sağlaması şansı çok düşüktür. Gerekli bürokratik yapıya sahip olmama ve siyasi güç faktörü bunda başlıca amil olsa gerektir.

Sübvansiyon alan firmalar, sübvansiyondan aldıkları güçle, muhtemelen dumping yapıyorlardır. Ülkeler sübvansiyon soruşturması yerine, yaklaşık aynı koruyucu etkiyi sağlayan anti dumping soruşturmasına yönelebilirler. Bu yüzden bazı sübvansiyon soruşturmalarının anti dumping soruşturması şeklinde cereyan etmiş olma ihtimali kuvvetlidir.

Anti dumping ve anti sübvansiyon tedbirleri (dumping vergisi ve telafi edici vergi), dumping yapan veya sübvansiyondan yararlanan firmalar ve bu firmaların yerleşik bulunduğu ülkelere karşı uygulanmaktadır. Yani vergilerin nihai etkisi bunlar üzerinde görülecektir. Ancak vergilerin ödeyicisi ithalatı yapan firmalar olacaktır. İlave vergiler yolu ile ithal ürünler daha pahalı hale getirilerek yerli firmaların korunması sağlanmış olacaktır.

Anti dumping soruşturmalarında olduğu gibi, sübvansiyon soruşturmalarında da, en fazla etkilenen sektörler baz metaller, kimyasal ürünler ve makine ve elektrikli aletler sektörleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Korunma Önlemleri: Ani ithalat artışlarında yerli sanayileri geçici bir süre korumak için başvurulmuş bir yöntemdir. İthalata miktar kısıtlaması getirme veya gümrük vergisi oranlarını bağlı tarife oranlarının üzerine çıkarma şeklinde bir koruma aracı olan bu önlemin kendine has süreçleri vardır.

Tablo 5’de (2012d) görüldüğü gibi, kriz öncesi beş yıllık dönemde dünyada başlatılan korunma önlemi sayısı 47 olup kriz döneminde bu sayı 80’e çıkmıştır (yaklaşık 2 kat artış). Geçmiş yıllarda bu yolla koruma yapan ülkelerin başında Türkiye geliyordu. Ancak kriz döneminde Hindistan, Endonezya, Ukrayna Türkiye’yi geri bırakmıştır.

Tablo 5. Korunma Önlemleri (Girişilen Vaka Sayısı)

Ülke	2003-2007	2008-2012
Türkiye	11	2
Hindistan	2	14
Endonezya	3	20
Ukrayna	2	8
Toplam	18	44
Diğer Ülkeler	29	36
Dünya toplamı	47	80

Korunma önlemleri, uygulaması en zor olan tedbirlerdendir. Korunma Önlemleri Anlaşması gereği, koruma önleminin zarar görecektik ülkelerle bir uzlaşma zemini aranması, bu ülkelere başka ürünlerde gümrük vergisi anlamında tavizler verilmesi ve verilen tavizlerin ayırım gözetmeksizin tüm DTÖ ülkelerine yaygınlaştırılması gerekmektedir. Gümrük vergisinde artış şeklinde uygulanacak korunma önleminin de, ayırım gözetmeksizin tüm DTÖ

ülkelerine yaygınlaştırılması, uzlaşma zeminini bir hayli zorlaştırmaktadır. Bu yüzden, korunma önleminin, geçmiş yıllarda sık başvurulmuş bir yöntem olmadığı, Tablo 4'deki uygulama sayısının azlığından görülmektedir. Müzakere süreci uzun ve karşılığında çeşitli tavizler isteyen bir politika aracının kriz döneminde sayısının iki katına çıkması korumacılığın boyutunu göstermesi bakımından önemlidir. **Salık ve Bitki Sağlığı Önlemleri:** Ülkelerin tarım, sağlık ve çevre bakanlıkları tarafından belirlenen, tarım ve gıda ürünleri ile ilgili sağlık, bitki ve hayvan sağlığı ve çevre ile ilgili standartlara uyum zorunludur. Kural olarak hem iç piyasada üretilen ve piyasaya arz edilen hem de ithal edilen ürünlerin belirlenen sağlık, hijyen ve çevre mevzuatına ve belirlenen limit değerlere uyması gerekir. Ülkeler ithal ürünler kendi sınırlarından geçerken, gerekli standartlara uyup uymadığını denetleyerek, ithalata izin verir veya vermez. Bazı durumlarda, sadece ürünlerin belirlenen mevzuata uyumu yanında söz konusu ithalatı yapacak olan firmaların da izin verilen veya yetkilendirilmiş firmalar olması gerekmektedir. Hatta bazı ülkeler, sınır denetimleri yanında, malın ihracat ülkesinde, kayda alınmış, yetkilendirilmiş firma listesinde yer almasını şart koşmaktadır. Birçok Uzak Doğu ülkesi ve AB, su ürünleri ve hayvansal mamullerde ithalat yapacağı ülke ve firmaları kendisi belirlemektedir. Rusya Federasyonu'nun kendi kayıt sistemi olup sadece bu kayıt sistemine dahil olan firmalardan ithalat yapmaktadır. Amacı ne olursa olsun, nasıl uygulanırsa uygulansın, sağlık ve bitki sağlığı önlemleri ticari anlamda bir koruyuculuk içermektedir.

Tablo 5. Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemleri (Başlatılan Önlem Sayısı)

Kıta	Ülke	2003-2007	2008-2012
Afrika	Mısır	30	21
	Kenya	26	2
	Madagaskar	0	11
Asya	Çin	88	441
	Hindistan	41	25
	Japonya	110	105
	Kore	147	166
	Y.Zelanda	193	99
	Filipinler	85	88
	Taipei	110	150
	Tayland	73	46
CIS	Ermenistan	10	14
	Ukrayna	0	85
Avrupa	AB	141	129
	Norveç	19	6
	Romanya	22	0
	Türkiye	1	22
	İsviçre	39	2
K.Amerika	Kanada	152	337
	ABD	1093	741
	Meksika	24	18
Okyanusya	Avustralya	76	93
	Y.Zelanda	193	99
G. Ve O. Amerika	Brezilya	304	479
	Şili	149	151

	Kolombiya	83	93
	Peru	122	292
	Ekvador	13	91
	Kosta Rika	27	78
Tabloda yer alan ülk. toplamı		3371	3884
Diğer ülk. toplamı		530	615
Dünya toplamı		3901	4499

Global olarak bakıldığında, sağlık ve bitki sağlığı önlemleri kriz döneminde artış göstermiştir. Tablo 5’de görüldüğü gibi, 2003-2007 (kriz öncesi) dönemde çeşitli ülkeler tarafından toplam 3901 önlem başlatılırken, 2008-2012 (kriz dönemi) döneminde bu sayı %15 düzeyinde artarak 4499’a çıkmıştır. Kriz döneminde, daha çok, gelişme yolundaki ülkelerin bu yöntemle yöneldiği görülmektedir. Örneğin Çin, Brezilya, Peru, Ekvador, Taipei (Çin) Ukrayna, Kosta Rika kriz döneminde sağlık sertifikaları (sağlık ve bitki sağlığı konusunda genellikle ülkelerin tarım bakanlıkları tarafından verilen sertifikalar) yolu ile korumaya ağırlık veren ülkeler olarak öne çıkıyor. Kriz öncesi 5 yıllık dönemde sadece 88 önleme başvuran Çin, kriz sonrası dönemde 441 yeni önlem almıştır. Brezilyada bu sayı kriz öncesi dönemde 304 iken, kriz dönemindeki sayı 479 olmuştur. Ukrayna 2008’de DTÖ’ye katıldığından, kriz öncesi dönemdeki tedbir sayısı 0, kriz dönemindeki tedbir sayısı 85 olarak görünüyor. Ele alınan dönemde, Rusya Federasyonu henüz DTÖ üyesi olmadığından rakamları bilinmiyor. Aslında Rusya da bu yolla korunan ülkeler arasında ön sıralarda geliyor.

Tablo 5’de gelişmiş ülkelerin sağlık ve bitki sağlığı yöntemine, Kanada hariç, fazla başvurmamış gibi bir sonuç çıkartılmamalıdır. Örneğin ABD ve AB’de işlem sayısı kriz öncesi döneme göre azalmış olması yanlış yorumlanmamalıdır. Gelişmiş ülkelerin, geçmişten günümüze, bu yolla yaptığı korumacılık (University of Reading, 2000) en üst düzeydedir. Kriz döneminde eski korumaya ilave edecek fazla bir alanları kalmadığı için aldıkları tedbirler geliştirmekte olan ülkeler kadar göze batmıyor.

Tablo 6. En Çok Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemine Tabi Sektörler (2008-2012)

	Önlem sayısı
Sebze Ürünleri,	1083
Canlı hayvan ve ürünleri,	1060
Hazır gıdalar alkollü ve alkolsüz içecekler tütün mamulleri,	595
Kimyasal ve kimya ile alakalı endüstriler,	354
Hayvansal ve bitkisel yağlar,	103
Makineler ve Elektrikli aletler,	55
Reçineler plastik eşyalar kauçuk ve kauçuk kökenli eşyalar,	25
Ağaç ürünleri,	21
Tekstil ve tekstil ürünleri,	14

Tablo 6’da görüldüğü gibi, en çok sağlık ve bitki sağlığı önlemine tabi sektörler doğal olarak gıda ve bitkisel ürünler sektörüdür. Kimya tekstil, plastik ürünler, ağaç ürünlerinin de sağlık ve bitki sağlığı düzenlemelerine tabi olduğu görülüyor. Demek ki, bu sektörlerde bazı ürünlerin insan, bitki ve hayvan sağlığı veya çevre ile ilgili yönleri mevcut görülüyor.

Tablo 7. Teknik Düzenlemeler (Başlatılan Önlem Sayısı)

Kıta	Ülke	2003-2007	2008-2012
Afrika	Kenya	115	229
	G. Af. Cumh.	51	86
	Tanzanya	0	44
Asya	Çin	307	599
	Japonya	168	172
	Kore	120	253
	Filipinler	65	68
	Taipei	49	76
	Tayland	156	153
BDT	Ermenistan	62	11
	Gürcistan	0	64
	Ukrayna	0	88

Avrupa	AB	149	321
	Fransa	57	68
	Danimarka	60	18
	Cek Cumh	56	39
	Romanya	44	46
	İsveç	65	31
	İsviçre	71	69
K.Amerika	Kanada	168	155
	Meksika	90	113
	ABD	301	440
Okyanusya	Avustralya	48	12
	Yeni Zelenda	28	25
G. ve O. Amrk.	Arjantin	163	47
	Brezilya	190	256
	Kolombiya	84	80
	Kosta Rika	70	65
	El Salvador	100	51
	Nikaragua	72	37
	Trinidad	16	69
Toplam		2925	3785
Diğer ülk. toplamı		953	1302
Dünya toplamı		3878	5087

Teknik Düzenlemeler: Tablo 7’de görüldüğü gibi, 2003-2007 arasını kapsayan 5 yıllık dönemde, toplam 3878 zorunlu standart (teknik düzenleme) başlatılmıştır. Bu sayı 2008-2012 döneminde 5087 olarak gerçekleşmiştir. Buradan, krizin hüküm sürdüğü yıllarda zorunlu standartların %31 oranında arttığı hesaplanabilir. Başta ABD, AB, Kore, Japonya gibi gelişmiş ülkeler zorunlu standartlara ağırlık vermişlerdir. Örneğin, kriz öncesindeki 5 yıllık dönemde ABD’nde uygulamaya başlanan zorunlu standart sayısı 301 iken, kriz sonrası dönemde bu sayı 440’a çıkmıştır. AB’nde ise 149’dan 341’e çıkmıştır. Kore (120, 253) Çin, Brezilya, Kenya

gibi gelişme yolundaki ülkelerde gelişmiş ülkelerden pek geri kalmamıştır. Ele alınan dönemde Rusya henüz DTÖ üyesi olmadığından, bu ülkeye ait veriler bu çalışmaya dahil edilememiştir. Kriz öncesi döneme ilişkin hiç zorunlu standart kaydı bulunmayan ülkelere örnek olarak Tanzanya, Gürcistan verilebilir. Ukrayana 2008’de DTÖ üyesi olduğundan sadece kriz sonrası dönemle ilgili rakamları (88) mevcuttur.

Teknik düzenlemeler, geniş anlamda standartlar, yeni ürün geliştirme veya mevcut ürünlerde değişiklik yapılması ile yakından ilgilidir. Bir ürünü kim geliştirir ise onula ilgili standartları belirleme yetkisi de münhasıran o ülkededir. Bu açıdan bakıldığında gelişmiş ülkelerdeki teknik düzenlemeler normal karşılanır. Gelişme yolundaki ülkelerdeki uygulamalar da normaldir. Burada normal olmayan, kriz döneminde düzenleme sayısının hızla artmasıdır. Bunun gerisinde korumacı saiklerden başka bir şey olamaz.

Tablo 8. En çok Teknik Düzenlemeye Tabi Ürünler (Ürün bazında) 2008-2012 dönemi

	Önlem Sayısı
Makineler ve Elektrikli aletler	608
Hazır yiyecekler, alkollü ve alkolsüz içecekler	292
Kimyasal veya kimyasal bağlantılı ürünler	225
Muhtelif imalat sanayi ürünleri	174
Baz metaller ve bunlardan mamul eşyalar,	166
Taşıt araçları, uçak ve gemiler	164
Ölçüm cihazları, saatler, kayıt cihazları	126
Sebze mamulleri	112
Reçineler, plastik eşyalar, kauçuk ve kauçuk kökenli eşyalar	110
Canlı hayvan ve ürünleri	94
Tekstil ve tekstil ürünleri	62
alçı ve dol taşlar, seramik ürünleri, cam ve cam ürünler	60
Mmineral ürünler	55
Ağaç ürünleri	35

Tablo 8’de görüldüğü gibi, makineler ve elektrikli aletler, kimyasal veya kimyasal bağlantılı ürünler, baz metaller ve bunlardan mamul eşya sektörleri, anti dumping ve sübvansiyon soruşturmalarında olduğu gibi en çok çok teknik düzenlemeye tabi alanlar arasındadır. Burada hazır yiyeceklerin ve gıda ürünlerinin de ön plana çıktığı görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, birçok gıda maddesi hem sağlık ve bitki sağlığı önlemlerine, hem de zorunlu standart denetimine tabidir.

Korumacı Önlemlerin Dünya Ticareti Üzerinde Etkisi Ne?

Tablo 9. Dünya ticaretinin kriz ve kriz öncesi yıllarda gelişimi (Bir yıl öncesine göre %)

Yıllar	İhracatın Değişimi (%)	GSYH Değişimi (%)
2005-2011 ort.	3,7	2,3
2005	6,5	3,4
2006	8,6	4,1
2007	6,6	6,1
2008	2,3	1,3
2009	-12,1	-2,6
2010	14	3,8
2011	4	2,5
2012	2	1,9

Dünya ticaret hacminin, krizin ilk etkilerinin dış ticaret istatistiklerine yansıdığı 2008 yılından beri bir daralma eğilimi içinde olduğu görülmektedir. Kriz öncesi dönemde yılda ortalama 6,3 oranında büyüyen dünya ihracatı, kriz sonrasında ancak ortalama %2 düzeyinde bir performans gösterebilmiştir. Dünya ticareti 1929 krizinden bu tarafa ilk defa, krizin rakamlara tamamen yansıdığı 2009 yılında, %12 negatif büyüme göstermiştir. 2010 yılında %14’lük sert bir artış hareketi oldu ise de, ilerleyen yıllarda aynı performans devam etmemiştir.

Yukarıda ele alınan koruyucu tedbirlerin, acaba dünya ticaretinin bu denli daralmasında etkisi olmuş mudur? Dünya Ticaret Örgütü, 2012 Sonbaharında yayımladığı bir raporda (2012a), krizin başından beri G20 ülkeleri tarafından yürürlüğe konulan korumacı önlemlerin dünya ithalatının %3,5'ğini etkileme potansiyeli bulunduğu belirtiliyor (2012). Buradan hareketle, korumacı önlemlerin mevcut hali ile kriz dolayısı ile yaşanan ticaret dalgalanmaları üzerinde global bazda minimal düzeyde etkili olduğu savunulabilir. Ancak korumacı tedbirlerden zarar gören ülkeler ve ürün grupları için aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

SONUÇ

2007 yılının sonbaharında ABD'de başlayan tut-sat krizi kısa sürede dünyaya yayılarak bir dünya ekonomik krizi haline gelmiştir. Kriz boyunca ekonomiler hızla daralmış, gayri safi yurt içi hasıladaki büyüme performansı son derece yavaşlamış, uluslar arası ticaret daralmıştır. Krizin etkilerinin en üst seviyeye çıktığı 2009 yılında, dünya ticaret hacmi, ihracat açısından görünümü itibarıyla, %12 oranında daralmıştır. 2010 yılında bu düşüş %14 olarak telafi edildi ise de, uzun yılların ortalama büyüme oranı olan %5,5-6 düzeyine bir türlü ulaşamamaktadır. Dünya Ticaret Örgütü ancak 2014 yılında %5'lik ihracat artışı tahmininde bulunmaktadır.

Krizin başlaması ile birlikte, dünya ticaretimne yön veren birçok kuruluş ve ekonomistin gözünde 1929 Büyük Dünya Bunalımının acı hatıraları tekrar canlanmıştır. Çok sayıda bilim insanı ve kurum, Büyük Dünya bunalımındakine benzeyen, dış ticarete korumacı bir dalganın dünyaya yayılmasından duydukları endişeleri dile getirilmektedir. Nitekim kriz boyunca bu endişelerin emareleri de yok değildi: Bazı ülkeler koruyucu tedbirleri gerçekten endişe verici düzeylere tırmandırmışlardır.

Büyük Dünya Bunalımı yıllarında, uluslararası ilişkiler ve uluslar arası ticarete karşılıklı bağımlılık günümüzdeki kadar ileri düzeyde değildi. Bilişim ve iletişim teknolojisi günümüzden çok geri idi. Ayrıca Büyük Bunalım yıllarında dünya ticaret sistemi günümüzdeki kadar regüle edilmiş değildi; isteyen ülke ithalata yasaklar koyar, isteyen ülke gümrük duvarlarını yükseltir, isteyen ülke de bunlara misillemede bulunurdu.

Büyük Bunalım ve İkinci Dünya Savaşından çıkarılan dersler sayesinde, 1948'de Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşmasının (GATT) yürürlüğe girmesi ile, uluslararası ticarete ülkelerin tek taraflı karar ve yaptırımlarının önüne önemli engeller konuldu. Bu engellerin önemli bir kısmı korumacılıkla ilgili olmuştur.

1995'te Uruguay Ticaret Görüşmeleri sonucunda, Dünya Ticaret Örgütünün kurulması ile GATT kurumsallaştı, korumacılık dahil birçok alanda anlaşmalar imzalandı, ülkeler uluslar arası ticaretin şeffaflaşması ve adil bir ticaret ortamının oluşması konusunda taahhütlerde bulundular. Ülkelerin uyguladığı şarta bağlı koruyucu önlemler ve tarife dışı ticaret önlemleri konusunda Anti Damping Anlaşması, Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması, Korunma Önlemleri Anlaşması, Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması ve Ticarete Teknik Engeller Anlaşması günümüzde yürürlüktedir.

Uluslararası ticaret sisteminin kurallarını kabul eden ülke sayısı 2013 itibarıyla 159'a ulaşmıştır. Dünya Ticaret Örgütü bunların taahhütlere uyup uymadığını çeşitli yollarla izlemektedir. Bütün eksiklerine rağmen, herkesin herkesten anında haberdar olduğu, şeffaf bir ortamın tesis edilmiş olması ve dünya ticaret sisteminin yaptırım gücü, artık ülkeleri istediği gibi hareket etmekten nispeten alıkoymaktadır.

Uluslar arası ticaret sistemi, miktar kısıtlamaları ve ithalat yasakları hariç, korumayı yasaklamıyor. Sadece, DTÖ ilkeleri çerçevesinde kuralları belirleyerek adaleti, şeffaflığı ve öngörülebilirliği sağlıyor. Anlaşmalar ve protokoller çerçevesinde ülkeler yine koruyucu tedbirlere başvurabiliyor. 1929 Büyük Bunalımından ve dünyanın yaşadığı diğer krizlerden pratik olarak bilinmektedir ki, kriz korumacı eğilimleri arttırır; ülkeler, kriz dönemlerinde dünya ticaret sisteminin getirdiği bütün esneklik ve istisnaları kullanma telaşına düşerler. Krizden canı yanan yerli sanayiciler, bir de yabancı rekabeti ile uğraşmamak için, koruyucu tedbirler alınması konusunda hükümetlerin kapısını aşındırırlar. Dünyanın bir türlü tam olarak içinden çıkamadığı 2008 krizinde de böyle olmuştur. Birçok ülke ithalatı kısıcı tedbirlere baş vurmuştur.

Bu araştırmada, kriz başlaman önceki beş yıllık dönemde ve kriz başladıktan sonraki beş yıllık dönemde, yani 2003-2007/2008-2012 döneminde, dünya ülkelerinin ithalata karşı uyguladığı koruyucu tedbirler sayısal olarak ele alınmakta, karşılaştırılmakta ve buradan krizin yol açtığı koruyucu eğilimler konusunda bir sonuca gidilmiştir. Bu konuda ulaşılan genel sonuçlar aşağıda özetlenmiştir.

Genel olarak koruyucu tedbirlerde kriz öncesindeki dönme göre bir artış eğilimi olduğu tespiti yapılmıştır.

Ancak anti damping soruşturması sayısı kriz öncesi dönemdeki sayı ile aşağı yukarı aynı düzeydedir. Kriz öncesindeki 5 yıllık dönemde 1013 vaka başlatılırken, kriz sonrasındaki 4,5 yıllık dönemde 1000 civarında vaka

başlatılmıştır⁴. Bazı ülkeler daha az anti dumping soruşturmasına baş vururken, Brezilya, Arjantin, Avustralya gibi ülkeler, kriz öncesi döneme göre daha fazla anti dumping soruşturması başlatmıştır.

Sübvansiyon ve telafi edici vergi soruşturmalarının sayısı kriz öncesi döneme göre iki kat artarak 48 den 97'ye çıkmıştır. Sübvansiyon ve telafi edici vergi soruşturmaları daha çok ABD, Kanada, AB, ve Avustralya tarafından başta Cin olmak üzere gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak açılmaktadır.

Koruma Önlemleri Anlaşması kapsamındaki tedbir sayısı da kriz öncesi döneme göre iki katına yakın artarak 47'den 80'e çıkmıştır. Getirdiği taviz yükümlülüğü dolayısı ile çok fazla başvurulmayan yöntemle rağbetin artması, koruyuculuk eğiliminin bir göstergesidir. Korunma önlemlerine daha çok Türkiye, Hindistan, Endonezya, Ukrayna gibi gelişme yolundaki ülkeler başvurmaktadır.

Sağlık ve bitki sağlığı konusunda alınan önlem sayısı, kriz öncesindeki 5 yıllık dönemde 3901 iken kriz sonrası 5 yıllık dönemde 4499'a çıkmıştır. Sayıda %15'lik bir artış görülmektedir. Söz konusu önlemler dünyada yaygın olarak kullanılmakla birlikte, kriz döneminde başta Çin ve Brezilya olmak üzere gelişmekte olan ülkeler tarafından daha fazla tercih edilen bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Teknik düzenlemeler veya zorunlu standartlar kapsamında yapılan düzenlemeler kriz döneminde %31 oranında artmıştır. 2003-2007 döneminde 3878 olan sayı 2008-2012 döneminde 5087'ye çıkmıştır. Bu tedbir de, dünyada yağın olarak kullanılmakla birlikte kriz dönemindeki artışa hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkeler katkıda bulunmuştur. Çin, Kore, ABD, AB, Kenya, Brezilya kriz dönemindeki koruyucu eğilimlerin baş aktörleridir.

Genel olarak bakıldığında, koruyucu eğilimler gelişme yolundaki ülkelere daha yaygın olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konuda Brezilya başı çekmektedir.

En çok korunan sektörler ise, makine ve elektrikli aletler, kimya ve kimyasal mamuller, baz metallere, hazır yiyecekler ve içecekler, ağaç ve orman ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁴ Anti dumping vergileri ile ilgili olarak DTÖ veri tabanında 4,5 yıllık bilgi bulunmaktadır. Soruşturma sayısının aylara eşit dağıldığı varsayımı ile, 2012 yılının ikinci altı aylık dönemi için bir tahmin yapılırsa, soruşturma sayısı 5 yıllık dönem için 1000 olarak alınabilir.

Ülkeler arasında ayırım yapılarak uygulanabilen şarta bağlı koruyucu önlemlerde en çok muhatap alınan ülkeler Çin, Güney Kore, Taipei, Tayland gibi gelişme yolundaki ülkelerdir.

DTÖ tarafından G-20 ülkelerinin krizin başından beri uygulamaya koyduğu koruyucu politikalar üzerinden yapılan bir çalışmaya göre, bunlar dünya ticaret hacminin sadece %3,5'ini ilgilendirmektedir.

KAYNAKÇA

Baldwin, R. and Evenett, S. (2008). *What World Leaders Must Do to Halt the Spread of Protectionism*. London: VoxEU.org.

Bown, Chad P. (2013). *Trade Policy Flexibilities and Turkey: Tariffs, Antidumping, Safeguards, and WTO, Dispute Settlement*. California: Stanford University, Working Paper No. 463

Çakmak, E., H. Akder. (2005). DTÖ ve AB'teki Gelişmeler Işığında 21. Yüzyılda Türkiye Tarımı.

<http://www.tusiad.org.tr/rsc/shared/file/duyuruno699.pdf> (15.6.2013)

Deardorf, A. V. (2008). Dünya ekonomisi ve dünya ticaret Sistemi nereye gidiyor. *Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları Dergisi*. 3(1-2). ss. 7-24

Eichengreen, B. (1987). *Did International Forces Cause the Great Depression*. California: University of California, Berkeley

Ekonomi Bakanlığı (2013). Ticaret politikası savunma araçları. <http://www.tpsa.gov.tr/> (2.6.2013)

Havelson, K. (2004). China's wto accession: economic, legal, and political implications. *Boston College International & Comparative Law Review* Vol 27. ss. 319-370

Karluk, R. (2009). *Uluslararası Ekonomi*. 9. b. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağ. AŞ.

Kibritçiöğlu, Aykut. (1996). Friedrich list'in bebek endüstriler Tezi. *Uluslararası Makro İktisat*. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi (http://mpira.ub.uni-muenchen.de/2549/1/MPRA_paper_2549.pdf) (25.5.2013)

Lester, S., B. Mercurio, A. Davies, K. Leitner. (2008) *World Trade Law: Text Materials and Comentary*. Oregon: Hart Publishing

- Mussa, M. (2009). *World Recession and Recovery: A V or an L?*.
<http://www.piie.com/publications/papers/mussa0409.pdf> (27.5.2013)
- Öncü, B. (2000) (Edit.). *Trade Secrets: KOBİ'lerin İhracat El Kitabı*.
Ankara:İGEME/ITC
- Öz, Sumru (2009). Kriz ve korumacılık: Tarih tekerrür edecek mi?, TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu çalışma raporları, serisi, No. 0904. <http://hdl.handle.net/10419/45442> (17.5.2013)
- UNCTAD/WTO/CS. (1996). *Business Guide to the Uruguay Round*.
Geneva:ITC/CS
- University Of Reading. (2000). Impact of sanitary and phytosanitary measures on developing countries. <http://dev.tcboostproject.com>. (12.5.2013)
- Verick, S., I. Islam (2010) : The great recession of 2008 - 2009: Causes, consequences and policy responses, Discussion paper series // Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, No. 4934 (<http://ftp.iza.org/dp4934.pdf>) (23.5.2013)
- WTO. (2013). Trade to remain subdued in 2013 after sluggish growth in 2012 as European economies continue to struggle. http://www.wto.org/english/news_e/pres13_e/pr688_e.htm (24.5.2013)
- WTO. (2009). Trade policy commitments and contingency measures. *World Trade Report*. Geneva:WTO
- WTO, (2011), The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence .*World Trade Report*. Geneva: WTO
- WTO, (2012a), *Report on G-20 Trade Measures*. Geneva: WTO
http://www.wto.org/english/news_e/news12_e/igo_31oct12_e.htm (5,6.2013)
- WTO. (2012b). *World Trade Statistics*. Geneva:WTO
- WTO. (2012c). A Closer Look at Non-tariff Measures in the 21st century. *World Trade Report*: Geneva:WTO
- WTO. (2012d). Integrated Trade Intelligence Portal (I-TIP. <http://i-tip.wto.org/> (15.5.2013)
- WTO. (2013). *Annual Report*. Geneva:WTO
- WTO. (1947) *The General Agreement On Tariffs And Trade*.
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm. (24.5.2013)
- WTO. (1995a) Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm. (23.5.2013)

- WTO. (1995b). Agreement on Agriculture
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm. (23.5.2013)
- WTO. (1995c). Agreement on Technical Barriers to Trade
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm. (22.5.2013)
- WTO.(1995d). Agreement on Implementation of Article VI (Anti-dumping)
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm (22.5.2013)
- WTO. (1995e). Agreement on Implementation of Article VII (Customs Valuation)
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm.(20.5.2013)
- WTO. (1995f). Agreement on Rules of Origin.
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm (20.5.2013)
- WTO. (1995).Agreement on Import Licensing Procedures
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm (21.5.2013)
- WTO. (1995g). Agreement on Subsidies and Countervailing Measures.
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm (16.5.2013)
- WTO. (1995h). Agreement on Safeguards.
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm (16.5.2013)
- WTO, (1995i). General Agreement on Trade in Services (GATS).
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm (16.5.2013)